

נושא במוקד:

20 שנה לעלייה מברית המועצות לשעבר

עולי ברית המועצות לשעבר

: 1990-2005

קטעים נבחרים מדוח מחקר תשתית רב-תחומי

אלעזר לשם

בין ממצאיו העיקריים של המחקר: כשני שלישים מן העולים הביעו שביעות רצון מחייהם ומקליטתם בארץ. תחושת הזהות הישראלית בקרב העולים מתחזקת משמעותית ככל שגדל הוותק בארץ. השליטה בשפה העברית נתפסת על ידי כמעט 60 אחוז מן העולים כמרכיב חשוב בזהות הישראלית. עם זאת, רמת השליטה בשפה העברית בקרב אוכלוסיית העולים, שהוותק הממוצע שלה בארץ הוא מעט יותר מעשר שנים, בינונית. השימוש בשפה העברית כשפה עיקרית בביתם של העולים הוא שולי ביותר, והמחסום הלשוני של רכישת השפה צוין על ידי העולים כקושי הבולט ביותר בתהליך קליטתם.

הקדמה

א. מטרת המחקר

לבחון את השתלבותם של עולי ברית המועצות לשעבר בחברה הישראלית, על מנת לספק לקובעי המדיניות בסיס מוצק לאבחון צרכים ולקביעת מדיניות בהקשר לאוכלוסיית יעד זו.

ב. אוכלוסיית המחקר

כלל עולי חבר המדינות העצמאיות (חמ"ע) אשר עלו לישראל בשנים 1990-2005 והיו בשנת 2006 בני 18 ומעלה - סך הכול 727,600 נפש.

ג. שיטת המחקר

- ראיון אישי שנערך פנים אל פנים, בשפה הרוסית, בקרב מדגם מייצג (על-פי גיל, מין וותק בארץ) של עולים מהאוכלוסייה שצוינה.
- המדגם הקיף 1028 מרואיינים, מתוכם 400 גילאי 18-29, המתגוררים בעשר ערים הפזורות בשלושה אזורים (צפון הארץ, איזור חיפה והקריות ודרום הארץ). ביישובים אלה מתגוררים כ-27% מהעולים שהגיעו לישראל בין השנים 1990-2005.

פרופ' אלעזר לשם הוא פרופ' אמריטוס באוניברסיטה העברית בירושלים ופרופ' מן המניין בבית הספר לעבודה סוציאלית במרכז האוניברסיטאי אריאל בשומרון. המחקר הוזמן ומומן על ידי 'מסד קליטה' מיסודם של ג'וינט ישראל, המשרד לקליטת העלייה, משרד הרווחה, משרד החינוך ומשרד הבינוי והשיכון.

- שאלון המחקר כלל 150 שאלות סגורות, המכסות 430 משתנים, וכן ארבע שאלות פתוחות.
- הממצאים שוקללו באופן דיפרנציאלי לאומדני אוכלוסייה כוללים.
- הממצאים הושוו לנתוני סקר כוח אדם 2005 והסקר החברתי 2005 של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה, והתגלו כבעלי תוקף חיצוני גבוה.

ד. מבחר ממצאים עיקריים

1. ממצאים מקדמי השתלבות

- כשני שלישים מהעולים הביעו שביעות רצון מחייהם ומקליטתם בארץ ונכונים היו לחזור על החלטתם לעלות לישראל. שביעות רצון גבוהה יחסית התגלתה בקרב מרואיינים בגילאים 18-29 (במיוחד בקרב נשים בנות 25-29) ובקרב בני 60 ומעלה.
- העולים ציינו כי בהשוואה בין מצבם הנוכחי למצבם טרם עלייתם, חל שיפור לטובה במשאביהם האישיים בתחומי ההכנסה, הרכוש, הדיור וההשכלה.
- תחושת הזהות הישראלית בקרב העולים, מכל קבוצות הגילאים, הן בקרב העולים היהודים והן בקרב הלא-יהודים, מתחזקת משמעותית ככל שגדל הוותק בארץ. במקביל ניכרת הפחתה משמעותית, לאורך זמן, בעוצמת תחושת הזהות הרוסית של העולים, במיוחד בקרב היהודים, אך גם בקרב חלק ניכר מהעולים הלא-יהודים.
- השליטה בשפה העברית נתפסת על ידי 59% מהעולים כמרכיב חשוב בזהות הישראלית. 76% מהעולים מציינים כי לצד שמירת השפה הרוסית, יש לרכוש את השפה העברית. כ-20% מהעולים, בעיקר מקבוצת גילאי 18-29, טוענים כי יש לתת עמדת בכורה לשפה העברית ולהשתמש בשפה הרוסית במידת הצורך בלבד. 75% מהעולים משתמשים בשפה העברית כשפה העיקרית במקום עבודתם. רמת השליטה בשפה העברית גבוהה יותר ככל שהגיל בעת העלייה היה צעיר יותר והעולה סיים בישראל לימודים פורמליים במוסד חינוכי אחד לפחות.
- בגילאי 25-59 תעסוקת העולים מלאה, למעט בקרב נשים בנות 45-59. כמחצית מהגברים המועסקים גילאי 30-44 עובדים מעל 50 שעות בשבוע.
- בקרב המועסקים, 35% מהגברים ו-24% מהנשים הועסקו בשנת 2006 במשלחי יד אקדמיים, חופשיים, טכניים (הנדסאי, טכנאי) וכן כמנהלים.
- כ-100,000 עולים סיימו בישראל לימודים על-תיכוניים ואקדמיים ברמת תואר ראשון ומעלה. 56% מהם מועסקים במשלחי יד אקדמיים, חופשיים, טכניים (הנדסאים וטכנאים), וכן כמנהלים.
- 62% ממשקי הבית של עולי בריה"מ לשעבר מצויים, בשנת 2006, בפתרון מגורים קבוע (50% בדירוב בעלות ו-12% בשכירות ציבורית). שכירות ציבורית שכיחה בקרב עולים בגיל 60 ומעלה.
- כ-80% מהעולים הביעו שביעות רצון מדירת מגוריהם ומשכונת מגוריהם, ו-43% מהם ציינו כי חל שיפור לטובה במצבם בתחום הדיור, בהשוואה למצבם טרם העלייה. 23% ציינו כי אין שיפור במצבם בנושא זה.
- 52% מהעולים שהם הורים לילדים עד גיל 18, ציינו כי ההזדמנויות העתידיות להתקדמות ילדיהם טובות הרבה יותר בארץ מאשר בבריה"מ לשעבר.
- 120,000 עולים שירתו ומשרתים שירות סדיר בצה"ל כשנתיים במוצע (28 חודשים לגברים ו-20 חודשים לנשים). מקרב הגברים, שירתו 37% בתפקידי לחימה ו-25% בתפקידים טכניים.

- 83% מהעולים הביעו שביעות רצון משירותם בצה"ל. שביעות הרצון של הנשים עולה על זו של הגברים. אין הפרש משמעותי בין רמת שביעות הרצון של משרתים יהודים לבין זו של לא-יהודים. רמת שביעות הרצון עולה ככל שהעולה הגיע ארצה בגיל צעיר יותר והוא שולט טוב יותר בשפה העברית.
- השירות הסדיר בצה"ל נמצא כאחד הגורמים המשמעותיים ביותר התורמים לשביעות רצונם של עולים גילאי 18-29 מחייהם ומקליטתם בישראל.
- לכ-24% מהעולים בגיל 18 ומעלה יש לפחות חבר אחד יליד ישראל, הנמנה עם חמשת חבריהם הטובים ביותר. תופעה זו שכיחה יותר בקרב גילאי 18-24 (כ-48%) וגילאי 25-29 (כ-31%), וקשורה ברמת השליטה בשפה העברית.
- 61% מהעולים ציינו כי 'חשוב מאוד' או 'די חשוב' לבנות מסגרות לשיתוף פעולה בישובי מגוריהם בין עולים לבין ישראלים שאינם מבריה"מ לשעבר. נכונות זו לשיתוף פעולה עם האוכלוסייה הוותיקה גבוהה יחסית בקרב בני 60 ומעלה.
- ככל שהעולה שבע רצון יותר מקליטתו בארץ כך הוא משקיע יותר שעות בשבוע בפעילות התנדבותית. השיעור הגבוה ביותר של מתנדבים, בקרב בני 18 ומעלה, נמצא באזור חיפה (כ-12%).

2. ממצאים מעכבי השתלבות

- 13% מהעולים גילאי 18 ומעלה ציינו בשנת 2006 כי הם חושבים לעזוב את הארץ. 25% מקרב הגברים גילאי 30-44 ו-22% מקרב הגברים גילאי 25-29 חשבו גם הם על כך. הסיבות העיקריות לכך הן כלכליות, תעסוקתיות וביטחוניות.
- דירוג הקשיים החמורים ביותר שליוו את תהליך הקליטה מעלה כי המחסום הלשוני והבעיות הכרוכות ברכישת השפה העברית משקפים את הקושי החמור ביותר, שצוין אכן כראשון במעלה על ידי 44% מהעולים. קושי זה הוצב במקום הראשון אף על ידי 36% מבני 18-24.
- בהשוואה בין מצבם הנוכחי למצבם בטרם העלייה, ציינו העולים את השינוי לרעה בתחומי המעמד המקצועי, הביטחון התעסוקתי והבריאות. 20% בלבד מהעולים הצליחו להשתלב בשוק העבודה בישראל בתעסוקה שהיא לא כל כך שונה או כלל לא שונה מתעסוקתם בארץ המוצא, בשנה שקדמה לעלייה. 19% מהעולים המועסקים הביעו חשש גדול מפיטורים בשנה הקרובה.
- בקרב נשים גילאיות 30-44, תחושת השינוי לרעה, בהשוואה בין המצב כיום למצב בטרם העלייה, רבה יותר לעומת התחושה בקרב גברים, במיוחד בתחום המעמד המקצועי והביטחון התעסוקתי. 86% מהנשים בקבוצת גיל זו משתכרות מתחת לשכר הממוצע במשק, לעומת 56% מהגברים.
- נצרת עילית בולטת כמוקד מצוקה, בהשוואה ליתר היישובים שנבדקו באזור חיפה והדרום. 65% מהמועסקים בנצרת עילית משתכרים, לדבריהם, הרבה מתחת לשכר הממוצע במשק. תחושת ההפסד היחסי, בהשוואה בין המצב בטרם העלייה למצב הנוכחי, רבה יחסית בעיר זו ואף תחושות הבידוד החברתי והאיום הביטחוני בולטות בה יותר.
- רמת השליטה בשפה העברית בקרב העולים, בוותק ממוצע של מעל 10 שנים בארץ, היא בינונית למדי, והיא הולכת ופוחתת עם העלייה בגיל ועם הגיל בעת העלייה. 41% מהעולים

- אינם יודעים, לדבריהם, לכתוב עברית ו-28% אינם מבינים עברית. 56% מהעולים אינם מרוצים מהתקדמותם ברכישת השפה העברית, וזאת כאשר רמת השליטה בעברית מהווה מרכיב מרכזי בהשתלבותו של העולה וקשורה באופן מובהק ברמת הכנסותיו מתעסוקה, ברמת ההתאמה בין עיסוקו הנוכחי לעיסוקו בטרם העלייה, בעוצמת זהותו הישראלית, בחשיפתו לתקשורת הישראלית, במפגשיו עם ישראלים שאינם מבריה"מ לשעבר ובתחושת הקיפוח והאפליה שהוא חש במגעיו עם הממסד הישראלי לסוגיו.
- ב-73% ממשקי הבית של העולים הייתה ההכנסה החודשית (ברוטו), בתקופת המחקר, מתחת להכנסה הממוצעת למשק בית בישראל (11,500 ש"ח).
- זירת המפגש העיקרית של העולים עם ישראלים ותיקים, שאינם מבריה"מ לשעבר, היא מקום העבודה, ולאחריו - שכונת המגורים. 53% מהעולים, כולל 47% מבני 18-24, ציינו כי כל חמשת חבריהם הטובים ביותר הם מבריה"מ לשעבר.
- כ-54% מהעולים מעוניינים כי הישראלים הוותיקים יתפסו גם אותם כ"ישראלים", אך רק 18% מהעולים ציינו כי אמנם כך קורה, בעוד 58% ציינו כי הם נתפסים כ"רוסים".
- מעל למחצית מהעולים אפיינו את יחס הוותיקים אליהם כשילוב של ניצול ואדישות. רבע מהנשאלים ציינו כי נתקלו אישית, לעתים קרובות עד קרובות מאוד, בקיפוח ובאפליה על רקע מוצאם. מידת האפליה והדעות הקדומות כלפי העולים מבריה"מ לשעבר נתפסת בקרב הנשאלים כרבה במיוחד במשטרת ישראל, במערכת בתי המשפט, בשירות התעסוקה ובתקשורת הישראלית בשפה העברית.
- כ-76% מהעולים תומכים בהתארגנות קבוצתית פורמלית בתנועה חברתית, בעמותה או במפלגה, על מנת להגן על האינטרסים הקבוצתיים שלהם. התביעה להתארגנות גוברת עם תחושת הקיפוח והאפליה.
- מרבית העולים היו רוצים שהישראלים ידמו להם בתרבותם ובהתנהגותם. מיעוט מהם סבור כי כל עולה צריך להתאים את עצמו לתרבות הישראלית.
- להורים עולים יש ביקורת משמעותית על הסביבה החינוכית והחברתית במערכת החינוך הכללית שבה מצויים ילדיהם עד גיל 18. 20% מההורים הצביעו על יחס מפלה כלפי ילדיהם מצד חבריהם ללימודים - לעתים קרובות וקרובות מאוד, ו-14% הצביעו על יחס מפלה כלפי ילדיהם, באותה תדירות, על ידי מוריהם. מעבר לאפליה, 31% מההורים ציינו כי ילדיהם היו קורבן לאלימות פיזית מצד תלמידים שאינם מבריה"מ לשעבר, ו-16% ציינו הפעלת אלימות זו באופן תדיר למדי.
- 40% מהעולים שהם הורים לילדים גילאי 6-12 ציינו כי השאירו בשבוע שקדם לריאיון את ילדיהם ללא השגחה כלשהי, עם תום שהותם במסגרות החינוך השונות, כולל החינוך המשלים.
- 25% מהגברים העולים שוהים עם ילדיהם (עד גיל 18) לא יותר משעה אחת ביום, בממוצע, בכל אחד מימות השבוע, למעט שבת.
- כשליש מהעולים מעניקים לגיטימציה לענישה פיזית של ילדים על ידי הוריהם. נמצא קשר מובהק בין תמיכה בענישה פיזית של ילדים לבין תמיכה בהפעלת אלימות כלפי בנות זוג. 14% מהגברים העולים הביעו עמדות התומכות בהתנהגות אלימה כלפי בנות זוג.
- כ-60% מהנשים העולות החיות כיום עם בן זוג (בנישואין או מחוצה להן), דיווחו על קללות ועלבונות במצבי מריבה או מחלוקת בין בני הזוג. כ-13% מהנשים דיווחו על הרס חפצים בבית על ידי בן הזוג במצבים אלה. כ-15% מהנשים דיווחו על תקיפה בידי בן זוגם (תפיסה בכוח,

דחיפה, או הכאה). מחצית מנשים אלה חוו תקיפה מסוג אחד, ומחציתן חוו תקיפה משני סוגים ומעלה.

- ההתנגדות בקרב העולים לשימוש בסמים היא גבוהה. עם זאת, העמדות כלפי שימוש זה מתירניות יותר בקרב גילאי 18-29 מאשר בקרב גילאי 30 ומעלה. כ-24% מהגברים וכ-11% מהנשים בגילאים 18-24 מתלבטים או מוכנים להשתמש בחשיש או במריחואנה. ככל שעמדות העולים כלפי שימוש בסמים מתירניות יותר, כך גבוהה יותר תדירות הצריכה של משקאות אלכוהוליים, ניכרת פחות התנגדות לעישון סיגריות, עולה תדירות הבילוי במסעדות ובפאבים בסופי שבוע ועולה התמיכה בשימוש באלימות כלפי בנות זוג וכלפי ילדים על ידי הוריהם.

השפה העברית - ממצאים עיקריים

- רמת השליטה בשפה העברית בקרב אוכלוסיית העולים אשר הוותק הממוצע שלה בארץ היא 10.4 שנים - בינונית. הבנת הנשמע ויכולת השיחה בעברית עולות על יכולת הקריאה, ובעיקר על יכולת הכתיבה. רמת השליטה בשפה גבוהה יחסית בקרב גילאי 18-29 ונמוכה בקרב קבוצת גילאי 60 ומעלה. 41.4% מקרב העולים שולטים בכתיבה ברמה נמוכה או כלל אינם שולטים בכתיבה בעברית. 27.7% מקרב העולים אינם מבינים עברית או מבינים ברמה חלשה בלבד. תופעה זו מאפיינת 27.3% מקרב גילאי 45-59 ו-69.3% מקרב קבוצת גילאי 60 ומעלה. רמת השליטה הגבוהה ביותר נמצאה באזור חיפה והנמוכה ביותר נמצאה באזור הדרום.

- בחינת שביעות הרצון של העולים מהתקדמותם ברכישת השפה העברית מגלה רמה בינונית למדי של שביעות רצון (43% 'מרוצים' עד 'מרוצים מאוד' מהתקדמותם ברכישת השפה). רמת שביעות הרצון תואמת את רמת השליטה בעברית בקרב קבוצת הגיל, ובהתאמה - גבוהה יחסית בקרב הצעירים ונמוכה בקרב המבוגרים.

- השימוש בשפה העברית כשפה עיקרית בביתם של העולים הוא שולי ביותר (3.3%). בקרב העולים המועסקים העברית משמשת כשפה העיקרית במקום עבודתם (74.8%). בהתאמה לשימוש המוגבל בשפה העברית בביתם של העולים, גם קריאת העיתונים וכתבי העת בשפה העברית מוגבלת ביותר (64.8% לא קוראים, או כמעט אינם קוראים, עיתונות בעברית ו-71% אינם חשופים ברמה זו לכתבי עת בשפה העברית), ועיקרה בקרב גילאי 18-29. הוא הדין לגבי השימוש באינטרנט בשפה העברית.

- הצפייה בטלוויזיה בשפה העברית מוגבלת ל-1.4 שעות בממוצע ביום. הצפייה יורדת עם הגיל מ-2.7 שעות ביום בקרב גילאי 18-24, ל-0.6 שעות ביום בקרב גילאי 60 ומעלה. 39.8% מקרב העולים אינם צופים כלל בשידורי הטלוויזיה בשפה העברית. בין אלה הצופים בשידורים בעברית, שכיחה יותר הצפייה בחדשות מאשר ביתר התכניות.

- המחסום הלשוני (השפה העברית והבעיות הכרוכות בלימוד השפה) הוא הקושי העיקרי הבולט ביותר אשר צוין על ידי העולים בהסתכלות רטרוספקטיבית על תהליך קליטתם. קושי זה צוין כחמור ביותר על ידי 44.4% מקרב העולים. בקבוצת גילאי 18-24 ציינו זאת 36.4% מקרב העולים, ואילו בקבוצת גילאי 60 ומעלה, צוין קושי זה על ידי 53.9% מקרב העולים. את חומרת המחסום הלשוני אפשר להעריך בהשוואה לבעיות התעסוקה, אשר ציינו אך ורק על ידי 14.9% מקרב העולים כאחד הקשיים העיקריים אשר ליוו את תהליך קליטתם.

- העולים רואים חשיבות ברכישת השפה העברית, ומעטים מהם בלבד סבורים כי אין צורך ללמוד עברית או כי יש צורך לרכוש את השפה העברית באופן מוגבל בלבד. מרביתם (75.9%)

- סבורים כי יש לרכוש את השפה העברית, תוך שמירה על השפה הרוסית. עמדה זו מאפיינת אף את קבוצת הגיל המבוגרת שבין העולים (60 ומעלה). יש לציין כי 57.8% מקרב העולים סבורים כי השליטה בשפה העברית חשובה מאוד, כך גם סבורים 41.7% מקרב קבוצת גילאי 60 ומעלה. חשיבות זו אף עולה כאשר העולים מתייחסים לילדיהם. 75.1% מקרב העולים סבורים כי חשוב מאוד שילדיהם ישלטו בשפה העברית.
- לדעתם של 58.6% מקרב העולים השליטה בשפה העברית מהווה מרכיב חשוב בהחלט בזהות הישראלית.
- חשיבותה ומרכזיותה של השליטה בשפה העברית בתהליכי ההשתלבות של העולים מבריה"מ לשעבר מסתברת אף מהקשרים הסטטיסטיים המובהקים, שעלו במחקר, בין רמת השליטה בשפה לבין משתנים מרכזיים מתחומי הקליטה השונים: חברה, תעסוקה, כלכלה, תרבות, זהות ועוד.
- השונות ברמת השליטה בשפה העברית מוסברת בעיקר על ידי הגיל בעת העלייה, הלימודים הפורמליים במוסד חינוכי בישראל, רמת ההכנסה למשק בית ורמת ההשכלה של העולה. כלומר, ככל שהעולה הגיע לישראל בגיל צעיר יותר, למד בישראל לימודים פורמליים, משתייך למשק בית ברמת הכנסה גבוהה ורמת השכלתו גבוהה יחסית, כן שליטתו בשפה העברית רבה יותר.
- בקרב קבוצת גילאי 18-29, המייצגת את קבוצת העולים בעלי רמת השליטה הגבוהה ביותר בשפה העברית, מוסברת השונות ברמת השליטה בעברית בעיקר על ידי הוותק בארץ, הלימודים במוסד השכלה פורמלי בישראל, מספר הילדים וההכנסה למשק בית. כלומר, ככל שהעולה בקבוצת גיל צעירה זו הוא בעל ותק רב יותר בישראל, סיים או למד לימודים פורמליים במוסד השכלה בישראל, אין לו ילדים והכנסתו למשק בית גבוהה מההכנסה הממוצעת במשק, כך גבוהה יותר רמת שליטתו בשפה העברית. מאידך, צעיר/ה שהם בעלי ותק נמוך יחסית בארץ, לא למדו לימודים פורמליים במוסד השכלה בישראל, הם הורים לילדים והכנסתם למשק בית נמוכה מהממוצע במשק, מאופיינים ברמת שליטה נמוכה בשפה העברית.

היחס לשפה הרוסית - ממצאים עיקריים

- השפה הרוסית מתגלה בקרב העולים כשפה הבלעדית כמעט במרחב הביתי. עם זאת, השימוש ברוסית כשפה עיקרית בתחום העבודה הוא מוגבל (25%) ועולה עם הגיל.
- שליטת השפה הרוסית במרחב הביתי מתבטאת אף בצריכת אמצעי התקשורת המזוונים. כ-44% מקרב העולים קוראים בקביעות עיתונות רוסית וכ-25% קוראים בקביעות כתבי עת ברוסית היוצאים לאור בישראל. כ-10% אף קוראים בקביעות עיתונים וכתבי עת היוצאים לאור בבריה"מ לשעבר. זאת, בהשוואה ל-11% הקוראים בקביעות עיתונות עברית וכ-8% הקוראים בקביעות כתבי עת בשפה העברית.
- החשיפה לעיתונות ולכתבי העת בשפה הרוסית עולה עם הגיל ומחליפה את העיתונות ואת כתבי העת בשפה העברית.
- העדפת השפה הרוסית בולטת בתחום משדרי הטלוויזיה. ממוצע הצפייה היומי בשידורים בשפה הרוסית מגיע לשלוש שעות, לעומת 1.4 שעות בשפה העברית. בקרב גילאי 18-24 הצפייה בטלוויזיה עולה בשפה העברית על הצפייה בשפה הרוסית, ובקרב גילאי 25-29 היא משתווה לה.

- כמחצית מהעולים צופים באופן קבוע במשדרי טלוויזיה בשפה הרוסית בערוצים הישראליים, וכמחציתם צופים בערוצים המשדרים מבריה"מ לשעבר. צפייה בהיקף זה ניכרת אף במשדרי טלוויזיה מהתפוצה הרוסית מחוץ לישראל (RTVI).
- השימוש בשפה הרוסית רווח בתקשורת באינטרנט. כ-33% מקרב העולים משתמשים באינטרנט בשפה הרוסית, בהשוואה ל-21% המשתמשים בשפה העברית ו-18% המשתמשים באנגלית. השימוש בשפה הרוסית באינטרנט מופיע בקרב כל קבוצות הגיל, למעט קבוצת גילאי 60 ומעלה - בה השימוש מצומצם, בעוד השימוש בעברית ובאנגלית שכיח בקבוצות הגיל הצעירות, ובקרב גילאי 18-24 הוא עולה אף על השימוש בשפה הרוסית.
- כמחצית מאוכלוסיית העולים משתמשת לפחות באחד מהשירותים הבאים בשפה הרוסית: שאילת ספרים בספרייה הציבורית, החלפת ספרים בספרייה פרטית ושאילת קלטות ותקליטורים. שימושים אלה עולים עם הגיל.
- החשיפה לשפה הרוסית באמצעי התקשורת למיניהם, שפורטו לעיל, עולה עם הגיל ועם הגיל בעת העלייה, ומצטמצמת ככל שהשליטה בשפה העברית גוברת. לוותק יש קשר חלש ביותר לדפוסי הצריכה של אמצעי התקשורת בשפה הרוסית. כמו כן מסתבר שלתפיסת הזהות של העולה יש קשר לדפוסי צריכת התקשורת בשפה הרוסית. ככל שהעולה חש עצמו יותר כ'עולה מבריה"מ לשעבר', או 'כרוסי', כך הוא נוטה לצרוך יותר אמצעי תקשורת בשפה הרוסית.
- התגלית תמיכה משמעותית ביותר, כולל בקרב קבוצת הגיל הצעירה, בהמשך קיומם ובחשיבותם של אמצעי תקשורת בשפה הרוסית. כמו-כן, נמצאה תמיכה משמעותית בהמשך קיומן ובחשיבותן של רשתות החינוך ומוסדות התרבות בשפה הרוסית, אך רמת תמיכה זו נמוכה במידה ניכרת מהתמיכה בהמשך קיומם ובחשיבותם של אמצעי התקשורת בשפה הרוסית. חשיבות המשך קיומם של מוסדות התרבות עולה על חשיבות המשך קיומם של מוסדות החינוך בשפה הרוסית. גם כאן נמצא כי ייחוס החשיבות עולה עם הגיל ועם הגיל בעת העלייה, ויורד עם עליית רמת השליטה בעברית. הקשר לוותק בארץ ולהשכלה נמצא חלש יחסית או בלתי משמעותי. כאמור, גם כאן נמצא שככל שמודגש בתחושת הזהות של העולה המרכיב ה'רוסי' או מרכיב של 'עולה מבריה"מ לשעבר', כך מודגשת יותר חשיבותה של השפה הרוסית בערוצים שצוינו לעיל.
- המחקר מאתר תביעה משמעותית בקרב העולים להרחבת השימוש בשפה הרוסית בעסקים, במסחר ובבנקאות וכן בקבלת הקהל במשרדי הממשלה, כולל הכרה ברוסית כשפה רשמית במדינת ישראל. תביעות אלה עולות בעוצמתן בהתאם למשתנים שצוינו לעיל: עלייה בגיל בכלל, בגיל בעת העלייה, ובהתאמה לצמצום השליטה בשפה העברית, תוך קשר חלש יחסית לוותק ולהשכלה.

זהות ישראלית - ממצאים עיקריים

- עם חלוף יותר מ-15 שנים מאז ראשיתו של גל העלייה ההמונית מבריה"מ לשעבר לישראל, כאשר הוותק הממוצע של העולים בארץ עולה על 10 שנים, נבחנו מחדש היחסים המורכבים בין שלושת המרכיבים המרכזיים בזהותם הקולקטיבית, החברתית-אתנית של העולים: המרכיב היהודי, המרכיב הישראלי והמרכיב הרוסי. באופן כללי, נמצא כי הזהות היהודית היא הדומיננטית בתחושתם של העולים (בגיל 18 ומעלה), הזהות הישראלית מתגלה בעוצמה נמוכה יותר וזהות הרוסית ניצבת במקום האחרון, בהשוואה לקודמותיה, גם אם משקלה משמעותי בקרב העולים.

- בקרב גילאי 18-29 התגלתה הזהות הישראלית כזהות הדומיננטית בתחושתם של העולים. זאת בעיקר בשל משקלם הגבוה יחסית של העולים הלא-יהודיים בקבוצת גיל זו, שתחושת הזהות היהודית בקרבם נמוכה יחסית.
- בקרב הקבוצה הלא-יהודית, המונה כשליש מהנחקרים, אין לתחושת הזהות הרוסית עמדה דומיננטית ברורה, בעוד המרכיב הרוסי והמרכיב הישראלי בזהותם - זהים למדי במשקלם. המרכיב היהודי אף הוא בא לידי ביטוי בתחושת הזהות של למעלה ממחצית מעולים אלה, גם אם בעמדה משנית בהשוואה לרכיב הישראלי והרוסי.
- בעוד שתחושת הזהות הישראלית משותפת, במידה זו או אחרת, כמעט לכל העולים - צעירים, כמבוגרים, יהודים כלא-יהודים - הרי שתחושת הזהות הרוסית כלל אינה באה לידי ביטוי אצל כ-39% מקרב העולים, במיוחד בקרב כמחצית מהיהודים שבהם.
- קרוב למחצית מהעולים מסוגלים כיום להגדיר את תחושתיהם לגבי זהותם באופן ברור תוך ציון השתייכותם הבלעדית לקבוצה הישראלית (22.7%), היהודית (18.1%) או הרוסית (7%). אולם כמחצית מהעולים חשים עצמם כממזגים שתי זהויות לפחות. המיזוג השכיח בקרב העולים היהודים הוא 'יהודי-ישראלי' (13.7%) ו'רוסי-יהודי' (13.4%), ואילו המיזוג השכיח בקרב העולים הלא-יהודים הוא 'רוסי-ישראלי' (24.1%).
- המשתנים העיקריים התורמים באופן בלתי תלוי להסבר השונות בתפיסת הזהות הישראלית בקרב העולים הם:
 1. הקרבה למסורת היהודית - המחזקת לא רק את הקשר ליהדות אלא אף את הזהות הישראלית.
 2. המעורבות בחברה ובתרבות הישראלית - באמצעות הלימודים בישראל, הידע בעברית, החשיפה לאמצעי התקשורת ההמוניים בעברית ותדירות המפגשים עם ישראלים שאינם מבריה"מ לשעבר.
 3. הנכונות לגמישות תרבותית וחברתית, תוך נכונות להתאמת הקודים התרבותיים לאלה של החברה המקבלת ולמפגש עם קבוצות חברתיות באוכלוסייה הישראלית שהן בעלות שוני תרבותי מובהק.
- בבחינת השינויים בזהויות העולים מסתבר כי לאורך זמן חלה עלייה משמעותית בתחושת הזהות הישראלית של העולים - בכל קבוצות הגילאים, הן בקרב העולים היהודים והן בקרב העולים הלא-יהודים. העלייה בעוצמת תחושת הזהות היהודית הייתה מתונה יותר והורגשה בעיקר בקרב העולים היהודים. מאידך, בקרב הלא-יהודים ניכרת הפחתה משמעותית בעוצמת הזהות היהודית שעמה הגיע חלק ניכר מהם בעת העלייה מבריה"מ לשעבר. לצד שינויים אלה, ולאורך ציר הזמן, ניכרת גם הפחתה משמעותית בעוצמת תחושת הזהות הרוסית של העולים, במיוחד בקרב היהודים, אך גם בקרב חלק ניכר מהעולים הלא-יהודים.
- לגבי העולים, יהודים כלא-יהודים, המשמעות של המושג 'להיות ישראלי' היא, בראש ובראשונה, תחושת הזדהות ונאמנות למדינה, מילוי חובות אזרחיות וחיים במדינת ישראל. עם זאת, בקרב העולים עלתה גם תפיסה של 'להיות ישראלי' כמושג המוגבל לאזרחות בלבד או כתפיסה השמה דגש על יתרונות חומריים הנובעים מאזרחות זו, ואף הטוענת לאפשרות 'להיות ישראלי' מבלי לפתח קשרים חברתיים עם האוכלוסייה הסובבת.
- ההשוואה, שנערכה בין עולים לוותיקים באשר למידת חשיבותם של מאפיינים שונים לתחושת של 'להיות ישראלי', מגלה מספר קווי דמיון ומספר קווי שוני. השירות בצה"ל, הנתפס על ידי

הוותיקים כמאפיין הראשון בחשיבותו כדי להיות ישראלי, נמצא במקום הרביעי בחשיבותו בקרב העולים. עם זאת, מתוך שלושת המאפיינים הנתפסים, הן בקרב הוותיקים והן בקרב העולים, כחשובים ביותר כדי להיות ישראלי, ניכרת הסכמה בין שתי הקבוצות לגבי שניים מהם: השליטה בשפה העברית, וראיית ישראל כבית.